

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ
Η ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΤΗ 1821:
Τρεις Επιστολές στον Διονύσιο Ρώμα

Στέλιου Αλειφαντή & Σέργιου Ζαμπούρα

ABSTRACT

Private letters to his Ionian compatriot Dionysios Roma, along with other of his writings at the time, provide strong indications that Ioannis Kapodistrias, foreign affairs minister of the Emperor of Russia Alexander in 1815-1822, was not a late convert, but one of the first to conceive, clarify and promote the fundamental idea of the Greek national uprising against the Ottoman yoke, which broke out in the spring of 1821: the idea, that is to say, that while, obviously, and in its every step, it had to carefully and fully consider the policy objectives of the European Great Powers, their priorities, the obsessions even and the prejudices of royal sovereigns and their state dignitaries, the Revolution, nevertheless, should not depend on external support let alone decisions, but organize and mobilise the national forces independently, choose its own timing and struggle to impose its own fait accomplis, if it was to liberate Greece and transform it from an ottoman province into an integral and viable part of the European international system: as a weak state, by necessity and to begin with, to be sure, but, to paraphrase Martin Wight's classic concept of a "buffer state", with enough potential to consolidate its national independence, strong enough to absorb the vibrations of the antagonism of interests among the Great Powers.

Το 1901 ο Δ. Γρ. Καμπούρογλου εξέδωσε, με δική του εισαγωγή και σχολιασμό («Εισαγωγικά Μελετήματα»), το «Ιστορικόν Αρχείον Διονυσίου Ρώμα», το μεγαλύτερο μέρος του οποίου είχε ο ίδιος εντοπίσει ένα χρόνο νωρίτερα, καταχωνιασμένο στο Τμήμα Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης όπου και εργαζόταν ως επιμελητής. Το πλούσιο και πολύτιμο αυτό υλικό περιλαμβάνει τρεις επιστολές,¹ που ο Ιωάννης Καποδίστριας έγραψε προς τον συμπατριώτη του, επτανήσιο Διονύσιο Ρώμα, τον χειμώνα και την άνοιξη του 1821. Κομιστές των επιστολών ήταν έμπιστοι άνθρωποι του Καποδίστρια, οι Σπυρίδωνας Ναράντζης, Πρόξενος της Ρωσίας στη Βενετία και ο Ιωάννης Παπαρρηγόπουλος, διερμηνέας του ρωσικού Προξενείου στη Πάτρα. Την περίοδο εκείνη, ο Καποδίστριας, γραμματέας επικρατείας (υπουργός) επί των Εξωτερικών του αυτοκράτορα/τσάρου της Ρωσίας Αλέξανδρου, βρισκόταν στο Laibach (σημερινή Ljubljana της Σλοβενίας), όπου λάμβανε χώρα μία από τις διπλωματικές Διασκέψεις των ευρωπαϊκών Μεγάλων Δυνάμεων. Ο Ρώμας, παλαιός πολιτικός του συνεργάτης από το 1803² στην «Επτάνησο Πολιτεία» (1800-1807), ήταν αυτοεξόριστος στην Βενετία, διεξάγοντας αγώνα ενάντια στο απολυταρχικό καθεστώς που είχε επιβάλλει στα Επτάνησα (1816-1823) ο άγγλος ύπατος αρμοστής, λόρδος Thomas Maitland.

Η μελέτη των συγκεκριμένων επιστολών και άλλων συναφών υπομνημάτων είναι εξόχως διαφωτιστική, αποκαλυπτική θα μπορούσε κανείς να πει, για την πραγματική στάση, τον αποφασιστικό ή και, τολμούμε να υποθέσουμε, ηγετικό ρόλο του, κατά μία έκφραση χαρακτηριστική για τις δυτικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις, «διαβόητου» («*infamous*»³) Ιωάννη Καποδίστρια, στην Επανάσταση του Μάρτη 1821 και, ειδικότερα, στην προετοιμασία της έκρηξής της.

Καθιστούν, κατά την άποψή μας, σαφές και προφανές, τα κείμενα αυτά, ότι η συμβολή του Καποδίστρια, δεν περιοριζόταν στην, εν πολλοίς αποτελεσματική, διπλωματική αποτροπή της επαπειλούμενης συλλογικής ευρωπαϊκής καταδίκης της, ή και του κινδύνου η «Ιερά Συμμαχία» να συνέδραμε στρατιωτικά, όσο και διπλωματικά, τους Οθωμανούς στην προσπάθειά τους να καταπνίξουν στο αίμα την επανάσταση.⁴ Τα υπομνήματα και οι επιστολές του ανθρώπου, παρέχουν ισχυρά τεκμήρια, ότι, στη πραγματικότητα, ο Ιωάννης Καποδίστριας δεν ήταν ένας αμέτοχος διπλωματικός παρατηρητής, αλλά ένας ένθερμος υπέρμαχος ελληνικού ξεσηκωμού, άριστος γνώστης και μέτοχος όχι μόνο των διπλωματικών διεργασιών αλλά και των προεπαναστατικών διεργασιών που οδήγησαν στην ένδοξη εκείνη άνοιξη του 1821. Σε μερικά από τα τεκμήρια ή τις ενδείξεις αυτές, εστιάζουμε εδώ την προσοχή μας.

1. Η ευρωπαϊκή πολιτικο-διπλωματική συγκυρία.

Προτού ασχοληθούμε με τις προς Ρώμα επιστολές, είναι χρήσιμο να επισημάνουμε ορισμένα ειδοποιά χαρακτηριστικά ή βασικές τάσεις των ευρωπαϊκών πολιτικών και διπλωματικών εξελίξεων της εποχής. Ήταν μια εποχή, κατά την οποία οι απανωτές επαναστατικές εκρήξεις φιλελεύθερων και εθνικών κινημάτων, στην Ευρώπη, τη Λατινική Αμερική και στις χώρες υπό τον οθωμανικό ζυγό, καθιστούσαν εξαιρετικά δυσχερή έως αδύνατη την μετα-ναπολέοντεια «**Συννενόηση των Δυνάμεων**» (Concert of Powers) – Αγγλίας, Αυστρίας, Γαλλίας, Ρωσίας και Πρωσίας.⁵

Η αναζωογόνηση της «Συμμαχίας» αυτής, ήταν βασική επιδίωξη του ρώσου τσάρου Αλέξανδρου στις διπλωματικές Διασκέψεις που με δική του πρωτοβουλία συνεκάλεσε στο Troppau (Φθινόπωρο 1820) και το Laibach (Ιανουάριος-Μάιος 1821). Στη πράξη, ωστόσο, οι Διασκέψεις αυτές, στις οποίες η Αγγλία και η Γαλλία απέστειλαν μόνον παρατηρητές, ήταν συνάξεις της «Ιεράς Συμμαχίας» (Αυστρίας, Ρωσίας, Πρωσίας) και εξυπηρετούσαν τελικά μόνο τις επιδιώξεις του αυστριακού Υπουργού Εξωτερικών, Μέττερνιχ: Την αναγωγή, δηλαδή, της βίαιης καταστολής των επαναστατικών κινημάτων σε θεμελιώδη «**αρχή**» της ευρωπαϊκής διπλωματίας («**Πρωτόκολλο Troppau**», Νοέμβριος 1820) και την ευρύτερη ευρωπαϊκή αποδοχή τετελεσμένων, όπως η καταστολή του κινήματος των καρμπονάρων στο ιταλικό Βασίλειο της Νεάπολης, τον Ιανουάριο του 1821.

Η, παρά τις επίπονες προσπάθειες του Καποδίστρια, ρυμούλκηση του τσάρου στην αυστριακή πολιτική, υπήρξε πρόσκαιρη μόνο επιτυχία του Μέττερνιχ, από τον οποίο είχε εγκαίρως φροντίσει να αποστασιοποιηθεί ο κατά τα άλλα ιδεολογικά συγγενής του, συντηρητικός Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας, λόρδος Castlereagh.

Η εμμονή του Μέττερνιχ «να γενικεύσει» την αρχή των επεμβάσεων, έγραφε ο Castlereagh, ήδη τον Μάιο του 1820, «και να την καταστήσει σύστημα [διεθνών σχέσεων] ή να την επιβάλλει ως υποχρέωση [των ευρωπαϊκών Δυνάμεων], είναι ένα σχέδιο απολύτως ανεφάρμοστο και ανάρμοστο» (“... **a Scheme utterly impracticable and objectionable...**”).⁶ Τον Νοέμβριο 1820, απέστειλε οδηγίες προς όλες τις αγγλικές πρεσβείες, για αποχή από κάθε περαιτέρω διαπραγμάτευση, επί τη βάση της «αρχής» της ένοπλης επέμβασης τους στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων χωρών.

Όπως διείδε ο Καποδίστριας, ήταν οι οδηγίες αυτές του Castlereagh που σηματοδότησαν την διάλυση, ουσιαστικά, της μεταναπολεόντιας «ευρωπαϊκής συμμαχίας όπως αυτή είχε διαμορφωθεί στο Αάχεν». ⁷ Εφεξής, οι συνεννοήσεις θά γίνονταν ανάλογα με την περίπτωση, *ad hoc*, μεταξύ δύο ή περισσότερων δυνάμεων. Ακριβώς σ' αυτό το πλαίσιο συνεννοήσεων, ο διάδοχος του Castlereagh, George Canning, θα επιφέρει λίγο αργότερα το τελειωτικό χτύπημα στον Μέττερνιχ και στο «μαλακό υπογάζτριο» της «Ιεράς Συμμαχίας»: Το «**ελληνικό ζήτημα**», που κατέστη βάση μιας μερικής αγγλο-ρωσικής επαναπροσέγγισης δια της οποίας επήλθε ο απεγκλωβισμός της Ρωσίας από την πολιτική Μέττερνιχ. Από αγγλική σκοπιά, βέβαια, η «κονιορτοποιήση» της Ιεράς Συμμαχίας διά της «λύσης» του «ελληνικού ζητήματος», μέσα από ένα νέο ρωσο-τουρκικό πόλεμο, που, όμως, **δεν θα κατέληγε** σε ρωσικό έλεγχο των Στενών, συνιστούσε έναν άλυτο ακόμα γρίφο της περίτεχνης διπλωματίας του Canning. ⁸

Εν μέσω αυτών των ευρωπαϊκών πολιτικο-διπλωματικών διεργασιών, ο μέχρι πρότινος Στρατηγός του αυτοκρατορικού ρωσικού στρατού, ο Εθνεγέρτης της νεώτερης Ελλάδας, πρίγκιπας Αλέξανδρος Υψηλάντης, κήρυξε στις 24 Φεβρουαρίου 1821, από το Ιάσιο της Μολδοβλαχίας, την Επανάσταση, σπέρνοντας τον πανικό στην Υψηλή Πύλη και όχι μόνο, με τον ισχυρισμό του ότι οι Έλληνες σύντομα θα έβλεπαν και μία «Κραταιά Δύναμη» να «*υπερασπίζεται τα Δίκαιά*» τους. Είκοσι μέρες αργότερα ξεσπούσε η Επανάσταση και στον Μοριά.

2. Καποδίστριας και Υψηλάντης.

Όπως σημειώνει ο Καποδίστριας στο γνωστό υπόμνημά του 1826 προς τον διάδοχο του Αλέξανδρου, τσάρο Νικόλαο, ένα επίσημο διπλωματικό έγγραφο που ορισμένοι, εσφαλμένα, θεώρησαν «αυτοβιογραφία», ο Αλέξανδρος δεν δίστασε να αποκηρύξει «*το εγκληματικό κίνημα των Εταιριστών όπως, επίσης και να καταδικάσει τις πράξεις του πρίγκιπα Υψηλάντη*». Για να προσθέσει, ο Καποδίστριας, ευθύς αμέσως: «...*Όμως, ούτε η έντονη αποδοκιμασία ούτε και όποια άλλη ενέργεια θα μπορούσε να ανακόψει την πορεία της επανάστασης...*».

Ο Καποδίστριας, ούτε τότε, ούτε αργότερα, θέλησε να μιλήσει ανοικτά και με σαφήνεια «*περί του Υψηλάντη, περί της Εταιρείας του και του τρόπου με τον οποίον ήρchiσεν η Επανάστασις*». ⁹ Επέμεινε, βέβαια, στο ότι «*ποτέ*» ο ίδιος «*δεν ενέκρινε το επιχείρημα του Υψηλάντη*» και «*την αναρχίαν και κακοήθειαν των οπαδών του*». ¹⁰ Τι ακριβώς δεν ενέκρινε, ωστόσο; Όχι, βεβαίως, «*το μέγα και γιγαντιαίον της ελευθερίας μας επιχείρημα*», αλλά «*τον τρόπον με τον οποίον ήρchiσε... χωρίς όπλα, χωρίς πολεμικάς έξεις, χωρίς επιστήμονας στρατιωτικούς, χωρίς χρήματα, και το χειρότερον γέμοντες από τα ελαττώματα πολλών αιώνων δουλείας...*». ¹¹ Το μυστήριο της συνεργασίας ή διαφωνίας Υψηλάντη-Καποδίστρια δεν επιλύεται ούτε από τα όσα ο Υψηλάντης φέρεται να είχε εκμυστηρευθεί σε δικούς του ανθρώπους, ότι δηλαδή ο ίδιος είχε έγκαιρα και διεξοδικά ενημερώσει τον Καποδίστρια για το όλο εγχείρημα, τον Μάιο ή Ιούνιο 1820, ότι ο Καποδίστριας «*επεδοκίμασε με ενθουσιώδη λόγια την πατριωτική επιθυμία του νεαρού του φίλου, που ήθελε να θυσιάσει την ζωή του για την ευτυχία της πατρίδας του*» και ότι, ακόμα, ο Καποδίστριας ενεθάρρυνε την προς τα έξω προβολή και καλλιέργεια της εντύπωσης ότι ο τσάρος ευνοούσε και υποστήριζε τα επαναστατικά σχέδια. ¹² Το

βέβαιο, πάντως, είναι ότι ο Αλέξανδρος γνώριζε για την υπόθεση πολύ λιγότερα πράγματα απ' όσα γνώριζε ο Καποδίστριας.¹³

Στο υπόμνημα του 1826, ο Καποδίστριας αναφέρεται σε μία παλαιότερη συνομιλία του με τον Υψηλάντη, τον χειμώνα του 1819-1820 στην Πετρούπολη, όπου όταν ο στρατηγός τον ερώτησε απεγνωσμένα «Και οι Έλληνες τι θα απογίνουν; Οι Τούρκοι σφάζουν και η Ευρώπη δεν προτίθεται να κάνει το παραμικρό!», ο Καποδίστριας, τον συμβούλευσε μεν ότι οι Έλληνες δεν έπρεπε να έχουν την ψευδαίσθηση ότι θα μπορούσαν ποτέ να «... εξαναγκάσουν τον [ρώσο] αυτοκράτορα να αναλάβει δράση...», αφού, ωστόσο, προηγουμένως, υπογράμμισε και τα εξής: «Όσοι Έλληνες διαθέτουν όπλα θα συνεχίσουν να αντιστέκονται στα βουνα, όπως κάνουν εδώ και αιώνες. Αν στον επικείμενο πόλεμο με τον Αλή Πασά καταφέρουν να κρατήσουν το Σούλι και άλλα τέτοια οχυρά, τότε η αντίστασή τους θα είναι μακρά. Από αυτή την θέση, την κάπως ευνοϊκή, δεν θα χρειάζεται να περιμένουν οτιδήποτε από την Ευρώπη. Αν πάλι ο χρόνος και οι εξελίξεις μεταβάλουν την υφιστάμενη κατάσταση, τότε ίσως οι νέες περιστάσεις να είναι καλύτερες για τους Έλληνες...».¹⁴ Ο Καποδίστριας ανέπτυξε εδώ την πρόβλεψη, εκτίμηση, ή θέση ότι οι Έλληνες επαναστάτες θα συνέχιζαν την ένοπλη αντίσταση, δημιουργώντας, όπως επί γενιές ολόκληρες εδίδασκαν η Μάνη και το Σούλι, εδαφικά τετελεσμένα. Επρόκειτο για μία πολιτική θέση η οποία, σε διεθνές επίπεδο, εναρμονιζόταν με την παραδοσιακή ρωσική στάση ενθάρρυνσης των επαναστατικών θυλάκων, ως ερεισμάτων που η Ρωσία θα μπορούσε κατά βούληση να αξιοποιήσει εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το κρίσιμο στοιχείο της τοποθέτησης αυτής του Καποδίστρια, ωστόσο, έγκειτο στην εθνική, πρωτίστως, υπόστασή της, στην πεποίθησή του, δηλαδή, ότι η επανάσταση μπορούσε και έπρεπε να στηρίζεται στις δικές της δυνάμεις και να μην εξαρτάται από έξωθεν υποκίνηση ή στήριξη.¹⁵ Παρά την επίσημη θέση του και παρά τις με κάθε ευκαιρία επίσημες διαβεβαιώσεις του ότι ο ίδιος δεν είχε σχέση με την Εταιρία των Φιλικών, ο Καποδίστριας φαίνεται εδώ να σκέφτεται και να ομιλεί περισσότερο σαν Φιλικός και λιγότερο σαν Υπουργός του ρώσου Αυτοκράτορα. Όπως δε έχει επισημάνει ο Γκριγκόρι Άρς, « όλα τα γεγονότα συνηγορούν στο ότι όλες οι πράξεις της ελληνικής επαναστατικής οργάνωσης είχαν σκοπό την εθνική απελευθέρωση του ελληνικού λαού. Μεταξύ των επιδιώξεών της και των πολιτικών στόχων της τσαρικής κυβέρνησης υπήρχε πάντα μεγάλο ρήγμα, εάν όχι πραγματικό χάσμα»¹⁶.

3. Οι προς Ρώμα Επιστολές.

Ας έλθουμε όμως τώρα, στις προς Ρώμα επιστολές. Στην πρώτη επιστολή με ημερομηνία 24 Ιανουαρίου (5 Φεβρουαρίου) 1821, ο Καποδίστριας, όντας ήδη παραλήπτης αρκετών επιστολών του Ρώμα, φαίνεται ότι κρίνει απαραίτητο να τον προϊδεάσει σχετικά με τις επικείμενες επαναστατικές εξελίξεις. Τον διαβεβαιώνει ότι η μεγάλη καθυστέρηση της απάντησής του, οφείλεται αποκλειστικά στις βεβαρημένες υποχρεώσεις του και σπεύδει να τονίσει ότι, όπως θα εξηγήσει στον Ρώμα και διά ζώσης ο Ναράντζης, «μοι είναι αδύνατον να παρακολουθώ τας λεπτομέρειας ιδιαιτέρας αλληλογραφίας».

Δεν είναι γνωστό το περιεχόμενο των επιστολών Ρώμα, στις οποίες αναφέρεται ο Καποδίστριας, ωστόσο στους μήνες που προηγήθηκαν επικρατούσε

οργασμός προ-επαναστατικών δραστηριοτήτων της Εταιρίας των Φιλικών στον Μοριά όπου το μέγα ζήτημα προβληματισμού ήταν ο χρόνος και ο τόπος έναρξης της επανάστασης. Ήδη τον Αύγουστο του 1820, επιστρέφοντας από προηγηθείσα επαφή του με τον Καποδίστρια, ο Φιλικός Ιωάννης Παπαρηγόπουλος, διερμηνέας στο ρωσικό προξενείο της Πάτρας, συνάντησε τον Αλέξανδρο Υψηλάντη στην Οδησό και του μετέφερε την άποψη των πελοποννήσιων προεστών, ότι για να προλάβουν τις οθωμανικές προετοιμασίες καταστολής της, έπρεπε να επισπευτεί η έκρηξη της επανάστασης και ότι τούτο να γίνει όχι στον Μοριά αλλά στις Ηγεμονίες, ως αντιπερισπασμός αλλά και για να δημιουργηθεί ευκαιρία ρωσικής επέμβασης.¹⁷ Τον Οκτώβριο 1820, για την στρατιωτική προπαρασκευή του Αγώνα, ο Αλ. Υψηλάντης έστειλε τον Περραιβό και τον Παπαφλέσσα στη Πελοπόννησο.

Ο Ρώμας, όντας έφορος της Εταιρίας των Φιλικών στην Ζακύνθο σε στενή επικοινωνία με τον Μοριά, θα γνώριζε αυτές τις διεργασίες και είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι ζητούσε τις απόψεις του Καποδίστρια γι' αυτές. Ο Καποδίστριας τον παρέπεμψε στον «κύριο Κόμη Συγούρο» που «θα σας είπη, όσα τω έγγραψα σχετικώς προς τα συμφέροντα της ατυχούς Πατρίδος μας», πληροφορώντας τον ότι και ένας ακόμα έμπιστός του «ο *Ναράντζης θα συμμετάσχη της συνδιαλέξεώς σας*». Δεν γνωρίζουμε τι συγκεκριμένα είχε γράψει ο Καποδίστριας στον Συγούρο και τι ο τελευταίος μετέφερε στον Ρώμα «*σχετικώς προς τα συμφέροντα της ατυχούς Πατρίδος*». Όμως σ' αυτήν την πρώτη επιστολή ο Καποδίστριας ενθαρρύνει τον Ρώμα και τον διαβεβαιώνει για την ανάγκη σταθερότητας στην εκπλήρωση του εθνικού σκοπού, για τον οποίο εργαζόταν ο Ρώμας όντας, ήδη από Απρίλιο 1819, μνημένος στην Εταιρία των Φιλικών από τον Αριστείδη Παππά.¹⁸ Λίγους μήνες νωρίτερα, τον Δεκέμβριο 1818, ο Παππάς, στη Κέρκυρα, γνωρίζουμε ότι είχε μιήσει στην Εταιρία των Φιλικών τον Βιάρo Καποδίστρια, αδελφό του Ιωάννη.¹⁹ Φιλικός – και μάλιστα Έφορος της Εταιρίας στην Κέρκυρα – να θυμίσουμε επίσης, ήταν και ο άλλος αδελφός, Αυγουστίνος Καποδίστριας.²⁰ Στα Επτάνησα, είχαν μνηθεί στην Εταιρία και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, όπως και άλλοι μωραΐτες οπλαρχηγοί που, την άνοιξη του 1819, μετά από συνεννόηση Αυγουστίνου Καποδίστρια-Ρώμα, συναντήθηκε στην Κέρκυρα με τον Ιωάννη Καποδίστρια.²¹ Στην επιστολή της 24^{ης} Ιανουαρίου 1821, ο Καποδίστριας ενθάρρυνε τον ζακύνθιο Φιλικό να έχει «*Υπομονή, Εγκαρτέρησις και Θάρρος... Ας είμαστε σταθεροί εις την απόφασιν να εκπληρώσωμεν τα καθήκοντα ημών προς την Πατρίδα...*»

Ο Καποδίστριας έγραψε την δεύτερη επιστολή του προς το Ρώμα, με ημερομηνία 6/18 Απριλίου 1821, αφού έχει ξεσπάσει η Επανάσταση, στην Μολδοβλαχία, το Μοριά, από κοντά και στη Στερεά. Δεν γνωρίζουμε το περιεχόμενο της προηγηθείσης επιστολής του Ρώμα. Ωστόσο από την απάντηση του Καποδίστρια και τις συσχετίσεις με τα συμβάντα της περιόδου μπορούμε να υποθέσουμε ότι, πιθανόν, ο Διονύσιος Ρώμας να ζητούσε νέα παρέμβαση του Καποδίστρια στον τσάρο υπέρ της επανάστασης, αλλά και ότι, επιπρόσθετα, στην δική του επιστολή προέβαλε αντιρρήσεις που εξέφραζε κυρίως ο υπό τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο²² κύκλος της Πίζας και Προεστοί για την ηγεσία Υψηλάντη.

Η ουσία των θέσεων που εξέφραζε τότε ο Ιγνάτιος και τις οποίες υιοθετούσε και ο Ρώμας, ήταν η πεποίθησή τους ότι απόλυτη και αναγκαία προϋπόθεση της επανάστασης ήταν η εξωτερική στήριξή της και ότι η επανάσταση

μπορούσε και έπρεπε να ξεκινήσει, τότε μόνο όταν αυτό θα επέτρεπαν και θα το επέβαλαν συμφέροντα και αποφάσεις Μεγάλων Δυνάμεων.²³ Η αντίληψη αυτή της διαρκούς αναζήτησης «προστάτιδων δυνάμεων», συγκρούονταν με την πραγματικότητα της διαφοροποίησης των επιδιώξεων των ελλήνων επαναστατών και των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων. Ωστόσο, στη περίπτωση του Ιγνάτιου, ή του Ρώμα, η πραγματικότητα δεν οδήγησε σε ουσιαστική αναθεώρηση της αντίληψης αυτής της διαρκούς αναζήτησης προστασίας, αλλά απλά και μόνο σε έναν, ούτως ειπείν, διεθνή αναπροσανατολισμό της εξάρτησης, από την Ρωσία στην Αγγλία, σ' αντίθεση με τον Καποδίστρια που κράτησε αποστάσεις από την ρωσική διπλωματία.²⁴

Ο Καποδίστριας στην επιστολή εκδηλώνει εκνευρισμό για την στάση του Ρώμα. Τον επιπλήττει γιατί δεν αντιλαμβάνεται την θεσμική ιδιότητα του Καποδίστρια στη Πετρούπολη, εκθέτοντάς τον στα μάτια του τσάρου, σε μια περίοδο όπου οι σχέσεις Αλέξανδρου Α' και Καποδίστρια βρίσκονταν σε τεντωμένο σκοινί. Σε κάθε περίπτωση είναι κατηγορηματικός για να μην επιτρέψει την οιαδήποτε παρανόηση όχι απλώς του Ρώμα αλλά και στην αντίληψη του οιαδήποτε άλλου που ενδεχομένως θα διάβαζε την επιστολή: «... Ζητείτε, Κόμη μου, οδηγίας από εμέ. Από ποιον; Από εμέ ως ιδιώτην, ή από εμέ ως δημόσιον άνθρωπον; Δεν πρέπει να συγχέωνται αι δύο αυτά ιδιότητες. Είναι ολίγον εκείνο, το οποίον δύναμαι ως δημόσιος άνθρωπος, περί τούτου έχετε ήδη απόδειξιν. Δεν δύναμαι να πράξω περισσότερον. Εάν μοι ήτο δυνατόν, θα το έπραττον, χωρίς να παραστή ανάγκην ωθήσεων και προτροπών ουδαμόθεν. Το λέγω αυτό και περί μέλλοντος. Οσάκις δυνηθώ να ωφελήσω την κοινήν Πατρίδα, θα το πράξω με όλην μου την ψυχήν. Η υπόθεσις της Πατρίδος είναι και θα είναι πάντοτε υπόθεσις ιδική μου. Η ιερώτερα καθώς και η προσφιλέστερα πάσης άλλης».

Στην συνέχεια αυτής, ίσως της πιο αποκαλυπτικής επιστολής ο Καποδίστριας εξηγεί με σαφήνεια – ... «ως ιδιώτης» – την πολιτική του θέση έναντι της ελληνικής εξέγερσης (οι υπογραμμίσεις δικές του): «... **η αναγέννησις και η αληθής ανεξαρτησία ενός λαού δεν δύναται να είναι, ειμή το μόνον και ίδιον έργον του. Η εξωτερική βοήθεια δύναται να την στερεώση, ουδέποτε να την δημιουργήση. Αι ημέτεροι Ιονικαί ατυχίαι καταδεικνύουν αρκετά την μεγάλην ταύτην αλήθειαν. Αν η ημετέρα ανεξαρτησία δεν προήρχετο εκ περιστάσεων αλλοτρίων και εξωτερικών, αι αλλότρια και εξωτερικαί περιστάσεις δεν θα ήθελον μας την αρπάσει**». Δύσκολα, πράγματι, θα μπορούσαμε να φανταστούμε περιεκτικότερη δήλωση των εθνικών ελληνικών προτεραιοτήτων του Καποδίστρια, σε μια εποχή που παρέμενε ακόμα στην υπηρεσία του ρώσου Αυτοκράτορα! Πρόκειται, κατά την άποψή μας, για ισχυρότατο τεκμήριο ότι ο Καποδίστριας δεν προσχώρησε εκ των υστέρων, όπως ορισμένοι θεωρούν και θέλουν να πιστεύουν, στην θεμελιώδη αντίληψη της Εταιρίας των Φιλικών υπέρ μιας αυτοδύναμης ελληνικής εξέγερσης. Αντίθετα, το 1821, ήταν ο Καποδίστριας που κατεχοχίν εξέφραζε ακριβώς αυτήν την επαναστατική θέση.

Περαιτέρω, είναι βεβαίως αξιοσημείωτο και επιβεβαιώνει τα ανωτέρω, το γεγονός ότι στην επιστολή αυτή, ο Καποδίστριας αντιπαρέρχεται την επιχειρηματολογία κύκλων που αντιπολιτεύονταν την ηγεσία Υψηλάντη, περί της αν-επάρκειας των μέσων για την διεξαγωγή του Αγώνα, και εστιάζει ευθέως στο

ζήτημα της πολιτικής ενότητας των ηγετικών παραγόντων του Αγώνα. Με δεδομένη πλέον την έναρξη της ελληνικής Επανάστασης, ο Καποδίστρια θεωρεί το ζήτημα «περί επάρκειας των μέσων» προσχηματικό για την διεκδίκηση της ηγεσίας του Αγώνα. Επιμένει ότι το κρίσιμο πλέον ζήτημα δεν είναι ο χρόνος έναρξης της Επανάστασης αλλά το ζήτημα της *συσπείρωσης* όλων για την στρατιωτική επιτυχία της. Με ευθύτητα γράφει στον Ρώμα (οι υπογραμμίσεις δικές του):

«Τώρα λοιπόν, αν εις την μεγάλην επιχείρησιν, περί ής πρόκειται, είναι επαρκή τα μέσα –αν η ενότης μεταξύ των ανθρώπων, οίτινες θα τα διαχειρισθούν, είναι αληθής, ειλικρινής και αδιάλυτος – έσται με την ευλογίαν του Θεού, και η υπόθεσις θα ευδοκιμησει. Οίαι δήποτε και να είναι αι δυσκολίαι θέλουσιν υπερπηδηθή. Εν εναντια περιπτώσει, θα ήτο βαρύτατον και ασυγχώρητον έγκλημα, το να εκτεθούν τόσα και τόσον πολύτιμα συμφέροντα, να οπισθοδρομήσουν τόσαι και τόσον ωραίαι ελπίδες, όπως επισύρωμεν επί της πατρίδος μας νέας έτι και σκληροτέρας πιέσεις».

Μερικές γραμμές παρακάτω, ο Καποδίστριας φαίνεται να θέτει προσωπικά τον Ρώμα ενώπιον των ευθυνών του, καλώντας τον να επιλέξει τη στάση που τελικά θα κρατούσε:

«Αν λοιπόν αι γνώσεις, τας οποίας κατέχετε, σας επιτρέπουν να θεωρείτε ως δυνατήν την έκβασιν, αν πιστεύητε, ότι δύνασθε να συντελέσητε εις τούτο, μη αρμηθήτε την συνδρομήν σας. Εν προσωπον περισσότερον, και μάλιστα πρόσωπον οποίον είσθε σεις, δύναται να προσθέση πολύ εις την πλάστιγγα. Εν εναντία όμως περιπτώσει, μεταχειρίσθητε την επιβλητικότητά σας εις τρόπον, ώστε να επανελθη εκαστος εις την προτέραν αφάνειαν. Αύτη μόνη δύναται να επιφυλάξη εις την Πατρίδα άνθρωπον τινα ικανόν να την υπηρετήση μιαν ημέραν.»

Η αποστροφή αυτή της επιστολής συνιστά μια ακόμη ένδειξη της ηγετικής στην εθνεγερσία θέσης του ... «ιδιώτη» Ι. Καποδίστρια που την εκφράζει μάλιστα όντας ως υπουργός εξωτερικών του τσάρου. Εύλογα, ωστόσο, λόγω της δημόσιας ιδιότητας του προσπαθούσε να διαφυλάξει την ήδη λεπτή θέση του έναντι του τσάρου, κρατώντας τα προσχήματα (οι υπογραμμίσεις δικές του):

«Αγνοώ, ως αγνοώ καθ' ολοκληρίαν, και τους ανθρώπους, και τα μέσα, και την ενότητα και το σύστημα, δεν δύναμαι να κρίνω. Αγνοώ πάντα ταύτα, καίτοι πλέον ή άπαξ μοι προσεφέρθη μικρα τις γνωσις' λέγω δε μικρά τις, διότι το σύστημα δεν είναι φύσεως τοιαύτης, ώστε ν' αποκαλύπτεται εις τους μη μεμυημένους. Εγώ δε δεν είμαι μεμυημένος, ούτε δύναμαι να είμαι».

Ο Ρώμας διαβάζοντας τις παραπάνω γραμμές θα πρέπει να αντιλαμβανόταν πλήρως ότι, στη πραγματικότητα, ο Καποδίστριας **γνώριζε** «καθ' ολοκληρίαν, και τους ανθρώπους, και τα μέσα, και την ενότητα και το σύστημα», στο οποίο ... «δεν είμαι μεμυημένος, ούτε δύναμαι να είμαι», όπως και τον επιπλέον **υπαινιγμό** ότι «το σύστημα δεν είναι φύσεως τοιαύτης, ώστε ν' αποκαλύπτεται εις τους μη μεμυημένους».

Η τρίτη επιστολή, με ημερομηνία 2 Μαΐου 1821, φαίνεται ότι απαντά σε προηγούμενη επιστολή με την οποία ο Ρώμας του επεσήμανε προβληματισμούς και

εκτιμήσεις κάποιου μη-κατονομαζόμενου νέου για τις εξελίξεις, επιζητώντας τον σχολιασμό του Καποδίστρια.

Ο Καποδίστριας αρνείται να απασχοληθεί με ζητήματα που θίγει ο νέος, *"εις τας πολύ ενδιαφέρουσας επιστολάς του"*, για τις οποίες παρακαλούσε τον Ρώμο να ευχαριστήσει τον εύεπλο νέο αλλά και να τον πληροφορήσει ότι ο Καποδίστριας δεν θα απαντούσε και ότι τις *"κατέστρεψε"*. Φαίνεται μάλιστα να αντιδιαστέλλει τα θέματα που θίγει ο αναφερόμενος νέος με τα πραγματικά σημαίνοντα θέματα των ημερών, που δεν ήταν άλλα από τις οθωμανικές θηριωδίες εναντίον των Χριστιανών στη Πόλη, που προκαλούσαν την φρίκη (*"αι εκ Κωνσταντινουπόλεως επιστολαί μου φθάνουσι μέχρι πρώτης Απριλίου- εμποιεί φρίκην..."*).

Η επιστολή αποτελεί κραυγή στους επαΐοντες, ότι *"κατά γενικόν κανόνα διευθύνονται κακώς οι υποθέσεις υπό των αγνοούντων αυτάς"*. Ότι, *"είναι κακόν και ήκιστα έντιμον το διευθύνειν μακρόθεν και άνευ προσωπικού κινδύνου, επιχείρησιν μέλλουσα να αποφασίση περί της κεφαλής και της υπάρξεως των ημετέρων ομοεθνών"*. Ότι δεν ήταν ώρα εκείνη για περισπούδαστες αναλύσεις για τα τεκταινόμενα, για τα *"γεγονότα"* τα οποία *"επέρχονται μετά της ταχύτητος της σκέψεως"*. Ότι *"ευρισκόμεθα ενώπιον δύο επαναστάσεων"* (της ελληνικής και των αλβανών του Αλή Πασά) και ότι *"οποία έσσεται η έκβασις τοσαύτης διαπάλης, ο Θεός μόνος δύναται να το ηξεύρει"*. Ότι, τελικά, ήταν η ώρα της έμπρακτης και ουσιαστικής συνεισφοράς του καθενός στον Αγώνα, από όποια θέση και αν βρισκόταν. *"Έκαστος εξ' ημών εν τη προκειμένη υποθέσει βεβαίως δεν δύναται ειμή να εκπληρώση το καθήκον αυτού' ΕΓΩ ΔΕ ΕΚΤΕΛΩ και θα εκτελώ το χρέος μου ... Περί τούτου εστέ βέβαιος..."*.

Μετά τον Μάρτη του '21 και μέχρι την ουσιαστική παραίτησή του από το ύπατο ρωσικό αξίωμά του, τον Αύγουστο του 1822, συνέχισε τις προσπάθειες να μεταπείσει τον Αυτοκράτορα Αλέξανδρο, ότι δεν ήταν το *"αυστριακό σύστημα"* που *"μπορούσε να διατηρήσει την ειρήνη και την συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων"* και ότι, αντίθετα, ήταν προς το απόλυτο συμφέρον της Ρωσίας να αναλάβει αποφασιστικές, στρατιωτικές όσο και διπλωματικές πρωτοβουλίες, προκειμένου να επιβάλλει τον τερματισμό των τουρκικών θηριωδιών εναντίον των ομοδόξων της στην βυθιζόμενη στο αίμα οθωμανική αυτοκρατορία και να ηγεμονεύσει σε έναν από κοινού με τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, διπλωματικό διακανονισμό του *Ανατολικού Ζητήματος*.²⁵ Έδινε, στην ουσία, μάχες οπισθοφυλακής. Όχι χωρίς αποτελέσματα, αφού τελικά έπεισε τον Τσάρο να μην διαρρήξει όσα διπλωματικά ερείσματα του είχαν απομείνει στους χριστιανούς της περιοχής, να απορρίψει κάθε ιδέα *"συλλογικής δράσης"* του πρίγκιπα Μέττερνιχ και του βρετανού πρέσβη, λόρδου Stewart, δηλώνοντας σ' αυτούς ότι *"θεωρεί την ελληνο-τουρκική σύγκρουση του ένα ζήτημα το οποίο θα διευθετηθεί αποκλειστικά ανάμεσα στην Ρωσία και την Υψηλή Πύλη"*,²⁶ και φτάνοντας τέλος ο τσάρος να ανακαλέσει τον ρώσο πρέσβη στη Κωνσταντινούπολη, βαρόνο Στρόγκανοφ, ο οποίος, αφού επέδωσε ένα σκληρό διάβημα στην Υψηλή Πύλη, στις 4 Ιουλίου 1821, αηδιασμένος από τις τουρκικές φρικαλεότητες και την οθωμανική διπλωματική κωλυσιεργία, αρνήθηκε να αποδεχθεί την καθυστερημένη απάντηση του Ρεϊς-Εφέντη Μοχάμεντ Σαντίκ, στις 26 Ιουλίου και, στις 10 Αυγούστου, επιβιβάστηκε σε

ρωσική φρεγάτα που απέπλευσε αμέσως για την Οδησό. «Ότι κατάφερε να φύγει χωρίς να κακοποιηθεί», σημειώνει ένας σύγχρονος ιστορικός, «οφείλετο εν πολλοίς σε προσπάθειες» των ομολόγων του πρέσβων της Αγγλίας και της Αυστρίας. «Η Βρετανία και η Αυστρία επιθυμούσαν να αποτρέψουν την διάλυση της τουρκικής αυτοκρατορίας στα χέρια της Ρωσίας, και το κοινό αυτό συμφέρον τους απαιτούσε ότι έπρεπε να συνεργασθούν για την διατήρηση της ειρήνης».²⁷

Προφανώς, ο Καποδίστριας θα είχε αντιληφθεί ότι, πέραν των διπλωματικών αυτών παραστάσεων, οι εισηγήσεις του δεν μπορούσαν να έχουν περαιτέρω επίδραση στην πολιτική του τσάρου. Από τον Μάιο, έγραφε σχετικά στον Ρώμα:

«Δέεσθε, ως και εγω δέομαι εκ βάθους ψυχής, εις την θείαν Πρόνοιαν, ίνα ευσπλαχνισθη τους ημέτερους. Αύτη μόνη δύναται να εμπνεύσει γενναία αισθήματα εις μόνον Ισχυρόν, όστις δύναται να έλθη εις αυτούς αρωγός. Γένοιτο !»

4. Συμπερασματικά

Μέσα από τις τρεις διασωθείσες επιστολές στον Διονύσιο Ρώμα, με τα παραλειπόμενά τους, τις υπαινικτικές αναφορές αλλά και τα όσα έκρινε, με τόλμη, ότι έπρεπε να πει ευθέως, «ως ιδιώτης», μπορεί κανείς να ανιχνεύσει τον δραματικό τρόπο με τον οποίο ο Ιωάννης Καποδίστριας βίωσε την έκρηξη της Επανάστασης του '21.

Αλλά και την αφοσίωσή του σε αυτήν! Οι συγκεκριμένες επιστολές, όπως και άλλα κείμενα του, υποδεικνύουν ότι ο Καποδίστριας δεν προσχώρησε εκ των υστέρων, αλλά ότι, αντιθέτως, ήταν εκείνος, εν πολλοίς, ο οποίος συνέλαβε, και το 1821 κατ' εξοχήν εξέφραζε, την πολιτική αντίληψη, θέση, σχέδιο ή στρατηγική της κατάκτησης της εθνικής ανεξαρτησίας. Την ιδέα, δηλαδή, ότι, αν και βεβαίως, σε κάθε βήμα της, έπρεπε με προσοχή να συνυπολογίζει τις επιδιώξεις των ευρωπαϊκών Δυνάμεων, τις προτεραιότητες, ακόμα και τις εμμονές και προκαταλήψεις των βασιλέων και των αξιωματούχων τους, ωστόσο η επανάσταση έπρεπε και να προετοιμασθεί, και να ξεκινήσει και να προχωρήσει, *αυτοτελώς*, αν επρόκειτο να επιβληθεί και να καταστεί λειτουργικό μέρος του ευρωπαϊκού συστήματος: Ως κράτος αδύναμο, εκ των πραγμάτων τότε, και κατ' αρχήν, αλλά σε θέση, με δυνατότητα και με προοπτική να εδραιώσει την εθνική του ανεξαρτησία, στην απορρόφηση των κραδασμών του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων.²⁸

Θα πρέπει, συμπερασματικά, να τονίσουμε ότι, πέρα και ανεξάρτητα από την διπλωματική του δεινότητα, πέρα και από την *ιδεολογία* ή *κοσμοθεωρία* του²⁹ και την βαθιά ορθόδοξη του πίστη, την φυσιολογία του Ιωάννη Καποδίστρια και την ανεκτίμητη προσφορά του στην Ελλάδα, πάνω από όλα, ή σε τελική ανάλυση, προσδιόρισε η πολιτική του *Πράξη*. Σε όλο τον δημόσιο βίο του, ο οποίος ξεκίνησε στα χρόνια της «Επτανήσου Πολιτείας» (1800-1807). Εκεί, να θυμίσουμε, για πρώτη φορά αναδείχθηκαν οι σπάνιες ηγετικές, πολιτικές, διοικητικές, οργανωτικές και άλλες του ικανότητες και δυνατότητες. Εκεί, συναντήθηκε για πρώτη φορά με τους πέραν των Επτανησίων «*Έλληνες της Ηπείρου, της*

Πελοποννήσου και του Αιγαίου», τους «[οπλ-]αρχηγούς της Ελλάδας» με «την γενναία και χριστιανική ψυχή»,³⁰ με τους οποίους θα διατηρούσε έκτοτε διαρκή επαφή και συνεργασία. Αλλά η πολυσχιδής προεπαναστατική δράση του Ιωάννη Καποδίστρια, όπως και η ανάπτυξη της πολιτικής του σκέψης, παραμένουν εξέχοντα ζητήματα, για τα οποία υπάρχει πολύτιμο, πρωτογενές και άλλο, υλικό το οποίο χρήζει διεξοδικότερης διερεύνησης και συσχέτισης με το ευρύτερο ελληνικό και διεθνές ιστορικό πλαίσιο της εποχής.

¹ Οι επιστολές, οι οποίες είναι γραμμένες στην ιταλική γλώσσα, καθώς και οι μεταφράσεις τους περιλαμβάνονται στο: Δ. Γρ. Καμπούρογλου, *Ιστορικών Αρχείων Διονυσίου Ρώμα*, Τομ. Α', 1819-1825, Αθήνα, 1901, σελ. 33-40. Οι υπογραμμίσεις σε αποσπάσματα επιστολών του Ι. Καποδίστρια περιλαμβάνονται στις επιστολές.

² Για μια περιεκτική αναδρομή των διαχρονικών σχέσεων Καποδίστρια-Ρώμα, Χ.Ν. Βλαχόπουλος, *Ο Διονύσιος Ρώμας και η Επιτροπή Ζακύνθου στον δρόμο για την εθνική συγκρότηση: στοχεύσεις, υπερβάσεις, επιτεύξεις*. Αθήνα 2015, σελ. 102-114 (Διδακτορική διατριβή: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).

³ Κ. Μάρξ & Φρ. Έγκελς, *Η Ελλάδα. Η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα*. Εισαγωγή-μετάφραση-υπομνηματισμός Παναγιώτη Κονδύλη, σελ. 64

⁴ Σε «Υπόμνημα προς τους Έλληνας», τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο 1822 (*Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, τόμος ΣΤ, σελ. 234, Κέρκυρα 1984), αμέσως μετά, δηλαδή, την αποχώρησή του από την Αγία Πετρούπολη για την Γενεύη, μεταξύ άλλων ο Καποδίστριας έγραφε:

«... Όσον κατ' εμέ, όχι μόνο δεν φοβούμαι την εγκατάλειψιν της Ευρώπης, αλλά και την επιθυμώ. Εν μόνον φοβούμαι, μήπως αι φιλότουρκοι Δυνάμεις δώσουν πραγματικές χείρας βοήθειας εις τους ολοθρευτάς μας, αλλά και τότε η γνώμη μου δεν αλλάζει. Είναι συμφερότερον, είναι ενδοξώτερον να αποθάνωμε με τα άρματα εις τας χείρας, παρά να υποπέσωμεν και αύθις από το γιαταγάκι των Τούρκων, ζωή μυριάκις φοβερωτέρα από τον θάνατον. Ελπίζω όμως ότι η Ιερά Συμμαχία δεν θέλει καταντήσει εις τοιαύτην αισχρότητα...»

⁵ Θεσμοθετήθηκε, ως «Πενταμελής Συμμαχία» στα Συνέδρια του Άαχεν (*Aix-la-Chapelle -1818*), όπου η Γαλλία αποκαταστάθηκε ως ισότιμη ευρωπαϊκή Δύναμη, του Τροπάου (Τορραυ -1820), με αντικείμενο την καταστολή της επανάστασης στη Νάπολι (Ιούλιος 1820) ζήτημα στο οποίο η Αγγλία και μερικώς η Γαλλία διαφώνησαν με Αυστρία και Ρωσία σχετικά με την ανάληψη συλλογικής δράσης, του Λάιμπαχ (Laibach-1821) με αντικείμενο τις συνεχιζόμενες εξεγέρσεις στην Ιταλία, όπου συνεχίστηκαν οι διαφωνίες Βρετανίας και Γαλλίας με Αυστρία και Ρωσία και τέλος της Βερόνα (Verona-1822) με αντικείμενο την ισπανική εξέγερση, όπου η Αγγλία διαχώρισε πλήρως την θέση της στην ανάληψη συλλογικής δράσης αλλά και υποστήριξης μιας γαλλικής επέμβασης για την καταστολή της. Η «Ιερά Συμμαχία» ήταν ένας στενότερος ατελέσφορος και θνησιγενής συνασπισμός που δημιουργήθηκε (Σεπτέμβριος 1815) από τους αυτοκράτορες της ορθόδοξης Ρωσίας, καθολικής Αυστρίας και προτεσταντικής Πρωσίας για να καταρρεύσει με το θάνατο του Τσάρου Αλέξανδρου Α'.

⁶ *The Cambridge History of British Foreign Policy, 1783-1919*, τόμος II: 1815-1866 (Cambridge At the University Press, 1923, Appendix A: "Lord Castlereagh's Confidential State Paper of May 5th 1820", σελ. 631). Τόσο αντιπαθής ήταν στους φιλελεύθερους κύκλους της Αγγλίας ο Castlereagh, ώστε ο ποιητής Percy Shelley, στο ποίημά του "The Mask of Anarchy", είχε γράψει ότι ενσαρκώνει και προσωποποιεί το έγκλημα της δολοφονίας ("...I met Murder on the way, he had a mask like Castlereagh..."). Ο διπλωματικός πραγματισμός του, ωστόσο, συναντήθηκε στην πράξη της αγγλικής εξωτερικής πολιτικής με τον φιλελεύθερο αστισμό του διαδόχου του George Canning, ο οποίος μετακινείται από την αδιέξοδη συντηρητική πολιτική της «ουδετερότητας» και μη-παρέμβασης σε πολιτική ενεργητικής μεσολάβησης και παρέμβασης σε διεθνή ζητήματα.

⁷ Ιωάννης Καποδίστριας, *Επισκόπηση της πολιτικής σταδιοδρομίας μου από το 1798 έως το 1822*. Εκδόσεις Εκάτη, Αθήνα 2014, σελ. 126

⁸ Στη πολιτική της εναλλαγής συμμαχιών και της παρέμβασης για την επίλυση του «ελληνικού ζητήματος» του George Canning, «τα στρατηγικά συμφέροντα λίγο είχαν να κάνουν με την Ελλάδα καθαυτή, αλλά περιστρέφονταν γύρω από Οθωμανική αυτοκρατορία και την Ρωσία». Andrew Montgomery Endort, *"British Foreign Policy under Canning"*, Thesis, University of Montana, 2008, p.71

- ⁹ «Υπόμνημα προς τους Έλληνες», οπ. παρ., σελ. 234-235
- ¹⁰ Οπ. παρ., σελ. 242
- ¹¹ Οπ. παρ., σελ. 235
- ¹² Πολυχρόνης Ενεπεκίδης, *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας. Έρευνα εις τα αρχεία*. Σελ. 123-125
- ¹³ Καθόσον αφορά στοιχεία από τα κρατικά ρωσικά αρχεία, δείτε μελέτες του ρώσου ειδήμονα Γκρ. Αρς, όπως «Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία», Αθήνα 2011.
- ¹⁴ *Επισκόπηση της πολιτικής μου σταδιοδρομίας*, οπ. παρ., σελ. 120
- ¹⁵ Ο Καποδίστριας είχε εκφράσει τις ίδιες απόψεις, για παράδειγμα στα 1818, στους οσοποδάρους της Μολδαβίας και της Βλαχίας όταν απέστειλαν αντιπροσώπους τους, αντίστοιχα τους Πανταζόγλου και Α. Μαυροκορδάτο (τον νεώτερο), για να χαιρετίσουν τον Αλέξανδρο Α΄ κατά την άφιξη του στα σύνορα: «Στις συνομιλίες που είχα μαζί τους προσπάθησαν να μου αποδείξουν ότι ως Έλληνες ανυπομονούσαν να μάθουν πότε τα στρατεύματα της Ρωσίας θα περνούσαν τον Προύθο, καθώς πίστευαν ότι η διατήρηση της ειρήνης με τους Τούρκους ήταν αδύνατη. «Νομίζετε, λοιπόν», απάντησα, «ότι θα περάσουν τον Προύθο γιά να σας ανακηρύξουν ανεξάρτητους ηγεμόνες; Δείξτε μου ανάλογο ιστορικό παράδειγμα. Δεν υπάρχει! Φαντάζεστε ότι η τύχη σας θα αποτελέσει εξαίρεση του κανόνα; Γιά να γίνουν όσα περιγράφετε θα πρέπει να χυθεί αίμα, να θυσιασθούν ζωές και περιουσίες, και γιά ποιό λόγο; Για να αντικαταστήσουμε το τουρκικό σαρίκι με ευρωπαϊκό καπέλο! Ως Έλληνας, η μόνη ελευθερία που οφείλω να επιθυμώ γιά τους ομοεθνείς μου είναι αυτήν που μπορούν να αποκτήσουν με τις δικές τους δυνάμεις, αφότου προηγουμένως έχουν οδεύσει προς τον αληθινό πολιτισμό. Αλλά από το σημείο αυτό η πατρίδα μας βρίσκεται μακριά ακόμα. Γι' αυτό και ο καθένας από εμάς οφείλει να αφιερώσει όλες του τις δυνάμεις, ώστε να προετοιμαστεί η οδός μέσω της οποίας θα αναδειχθεί η πατρίδα μας έθνος πολιτισμένο. Ως υπουργός όμως της Αυτού Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητας, σας δηλώνω ότι ο αυτοκράτορας έχει την σταθερή και αμετάπειστη πρόθεση να εδραιώσει την ειρήνη με τους Τούρκους στη βάση των υφισταμένων συνθηκών. Αν οι Έλληνες θελήσουν να επωφεληθούν –καλοπροαίρετα- από αυτό το σύστημα, τότε όχι μόνο δεν θα χάσουν αλλά θα κερδίσουν πολλά». *Επισκόπηση της πολιτικής σταδιοδρομίας μου*, Οπ.παρ., σελ. 88.
- ¹⁶ Γκρ. Άρς, Οπ. παρ., σελ. 406
- ¹⁷ Αλ. Δεσποτόπουλου, «Παράγοντες, Διάρκεια, Φάσεις και Ιδιομορφία της Ελληνικής Επανάστασης», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, σελ.17
- ¹⁸ Ο Ρώμας θα έχει κεντρικό ρόλο στην δραστηριότητα της Φιλικής Εταιρίας στην Ζάκυνθο μέχρι το Φθινόπωρο του 1820, όταν λόγω έντασης των διώξεων της αγγλοκρατίας, θα καταφύγει στην Βενετία, όπου θα παραμείνει αυτοεξόριστος για τέσσερα χρόνια χωρίς να διακόψει τους δεσμούς του με την οργανωτική προσπάθεια των Φιλικών. Δες Βλαχόπουλος, οπ. παρ. σελ. 102
- ¹⁹ *Αρχείο Ξάνθου*, Τόμος Α΄ σελ. λη
- ²⁰ Ντίνος Οικονόμου, *Ο Διονύσιος Ρώμας και η Ελληνική Εθνεγερσία*, Αθήνα, 1972 σελ. 55
- ²¹ Ντίνος Οικονόμου, *Ζακυνθινοί Φιλικοί*, Αθήνα 1966, σελ. 75. *Επισκόπηση της πολιτικής μου σταδιοδρομίας*, Οπ. Παρ., σελ. 100-104
- ²² Κούκου, Ελένη, *Ανέκδοτοι επιστολαί του Μητροπολίτου Ουγγαροβλαχίας Ιγνατίου προς τον Ι. Καποδίστριαν*. «Δέλτιον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος», 12 (1957-8), σελ. 151-177. Πρωτοψάλτης, *Εμμανουήλ, Υπομνήματα συναφή Ιγνατίου, Μητροπολίτου Ουγγαροβλαχίας και Ιω. Καποδίστρια περί της τύχης της Ελλάδος*. «ΑΘΗΝΑ», 60 (1956), σελ. 145-182.
- ²³ Βλαχόπουλος, όπ. παρ., σελ.61.
- ²⁴ Konstantina Zanou, *Beyond 'Neo-Hellenic Enlightenment' Greek intellectuals between the Ionian Islands, Italy and Russia (1800–1830)*, CAS Working Paper Series, Sofia, No. 6/2014 , p.19
- ²⁵ Καποδίστριας, *Επισκόπηση*, όπ.παρ. σελ. 132 κ.ε.
- ²⁶ Irby C. Nichols, JR. *The European Pentarchy and the Congress of Verona*. . M. Nijhof, The Hague, 1971, σελ.6
- ²⁷ Οπ. παρ. σελ.7
- ²⁸ Πρόκειται για την έννοια του «παρεμβαλλόμενου» κράτους (*buffer state*): Martin Wight, *Power Politics*, London.: Pelican Books, 1979, σελ. 160. Στο σημαντικό αυτό έργο της μελέτης των Διεθνών Σχέσεων, το οποίο είναι ιδιαίτερο χρήσιμο για την κατανόηση της εποχής της «Συνεννόησης Δυνάμεων», η οποία, κατ' αυτόν ξεκίνησε με το Συνέδριο της Βιέννης του 1815 και τερματίστηκε με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το 1914, ο Wight διακρίνει τα «παρεμβαλλόμενα κράτη» από «παρεμβαλλόμενες ζώνες» (*buffer states or zones*), ή περιοχές, τις οποίες ορίζει ως «κενό ισχύος» που διεκδικούν δύο οι περισσότερες δυνάμεις, όπου κάθε μία προωθεί σ' αυτές την επιρροή της,

«αναλόγως της ισχύος της, με δύο τρόπους: Είτε υπεραμύνεται την ουδετερότητά της ή την ανεξαρτησία της, είτε επιβάλλει την κατοχή της και, ενδεχομένως την προσάρτηση και μετατροπή της σε μεθωριακή επαρχία».

²⁹ Ειδοποιά χαρακτηριστικά της κοσμοθεωρίας αυτής, έχουν επιχειρήσει, με γοητευτικό ομολογουμένως τρόπο, να αναδείξουν ερευνητές όπως η Κωνσταντίνα Ζάνου, «*Η ρωσική στιγμή του Ιονίου και η κληρονομιά της*». Εισήγηση στο Πανιώνιο Συνέδριο, Μάιος 2014

³⁰ Καποδίστριας, *Επισκόπηση*, οπ.παρ., σελ.15-16.